

Prof. J. Alustele
reheusemuseo
25-77-42 - Meesmaa
E. v. k.

ESTONIAN
REPUBLIC
DIPLOMATICS

25 apr. 42
191

PROTSESSIVÕIME

KEHTIVAS ÕIGUSES.

Diplomitöö

Looseptõie v
põhitud a
diplomitööna
asun (lk. 1-8) õhims v
võrdvõrd
võrdvõrd. arvati
võrdvõrd. 11. v. 42. 1. v. 42.

Stud. jur. Arnold K ü b a r

Matr. 7399

TA

~~2812~~

Tartu 1942.

Tõrõnui 21. VI 1943. õijs -
A. K. K. K.

II.

S I S S E J U H A T U S.

1. Tsiviilprotsessi mõiste ja põhiprintsiipe . . .	1
2. Tsiviilprotsessi areng	7

I Osa.

§ 1. Protsessipoolte mõiste	9
§ 2. Hageja, kostja ja kolmandad isikud tsiviil- protsessis	13

II Osa.

§ 3. Võistjate protsessuaalvõimed:	
a) protsessuaalne õigusvõime	16
b) protsessuaalne teovõime	22
§ 4. Protsessivõime puudumine ja piiramine:	
a) allealised	24
b) hereditas jacens	28
c) hooldusalused	31
d) juriidilised isikud	33
e) maksujõuetud	35
f) välismaalased	38
g) abielunaised	40.

III.

KASUTATUD KIRJANDUS.

1. Leo ROSENBERG, Zivilprozessrecht
2. J. M. TJUTRUMOV, Graždanskij protsess, Tartu 1925 a.
3. Dr. Fr. LENT, Die Gesetzeskonkurrenz im bürgerlichen
Recht und Zivilprotsess, Leipzig, 1912 a.
4. Prof. D. GRIMM, Lektsij po dogme rimskavo prava, Riga, 1924
5. Prof. A.T.KLIIMANN, Haldusprotsess, Tartu, 1937 a.
6. Pietro BONFANTE, Rooma õiguse ajalugu, E. Ein'i tõlge,
Tartu, 1930 a.
7. A. GOLMSTEN, Učebnik russkavo graždanskavo prava.
8. A. T. GRÜNTAL, Akadeemia 1940 a. nr. 2 ja 3
9. A. PIIP, Rahvusvahelise õiguse süsteem, Tartu 1927 a.
10. A. PIIP, Kaubandusõigus, Tartu 1933 a.
11. Tsiviilkohtupidamise seadus (TKS).
12. J.M. TJUTRUMOV, Graždanskoe pravo, Tartu 1927 a.
13. Balti Eraõigus (BES)
14. Kriminaalseadustik
15. A. BULDAS, Riigikohtu otsusi 1932-1938 a. Tallinn, 1939 a.
16. Ex Vene Senati otsusi.

SISSEJUHATUS.

1. Tsiviilprotsessi mõiste ja põhiprintsiipe.

Tsiviilõiguse all mõtleme normide kogumit, mis korraldab kodanikkudevahelisi vahekordi. Tsiviilõiguse sätete kohaselt toimub tsiviilkäibingu arendamine. Suurejao õigussuhetest, mis tekkivad tsiviilkäibingus, täidavad inimesed vabatahtlikult. Kuid paraku esineb elus sageli juhte, kus kodanikkude vahel esineb tülisid ja arusaamatusi. Kokkupõrked kodanikkude vahel on peamiselt kahesugused. Ühel juhul rikub üks isik teise õigust teadlikult ning tahtlikult. Teisel juhul aga tekkivad kokkupõrked sellest, et kumbki saab aru õigusest isemoodi. Esimesel juhul on tegemist deliktiga, teisel juhul aga õigustüliga. Nii ühel kui teisel juhul tulevad rikutud õigused taastada. Varematal aegadel oli ainsaks õiguskaitse vahendiks omaabi. Riigivõimu tugevnedes hakkab riik pakkuma kodanikule abi õiguste kaitsel. Kaob omaabi ning see asendub kohtuliku

kaitsega. Kaasajal võidakse õigust kaitseda omaabiga vaid harukordadel, kus seadus seda otse ette näeb¹⁾.

Eraõiguslike normide kaitseks on loodud eriline kohtulik menetluskord tsiviilprotsessi näol²⁾.

T. Grünthali järgi on kohtu tegevus õiguskaitse kolmesugune. See võib olla suunatud: 1) kas olukorra tuvastamisele, mis antud juhul poolte vahel on õige, mis õiguskorra alusel nende vahel peab toimuma või mida õigusnormide järgi ei tohiks toimuda; 2) õiguse teostamisele ja 3) isiku õiguste esialgsele kindlustamisele³⁾.

Tsiviilprotsessi ülesandeks, nagu ülal mainitud, on pakkuda üksikisikule kaitset õiguste teostamisel. Kuid tsiviilprotsess ei evi tähtsust siiski ainult üksikisiku suhtes. Tsiviilprotsessi toimel luuakse eraõiguslike asjades riigis kindel kord ja rahu. Ka roomlased leidsid, et justitia est fundamentum reg-

1) Vrd. T. Grünthali artikkel: "Õiguskaitse tõhususi uues Tsiviilprotsessis". Akadeemia 1940, lhk. 118

2) Vrd. Leo Rosenberg, Zivilprozessrecht lhk. 7

3) Vrd. T. Grünthal, op. cit. ib.

norum. Kui poleks osutunud võimalikuks kohtu kaudu õigusi kaitseda, poleks evinud ka õiguskord mingisugust efekti ega autoriteeti. Seetõttu tuleb omistada kohtule tähtis seisund riigi õiguskorra kaitsel.

Tsiviilprotsessi all mõtleme õigusnormidega sätitud kohtulikku menetluskorda, mis suunatud isiku eraõiguse kaitsele⁴⁾. Kuna tsiviilprotsess sätib kohtu kui riigiorgani käitumisi õigusemõistlemisel, siis ta ei erine millegiga ei haldus- ega kriminaalprotsessist. Seepärast väidabki Saksa protsessualist Rosenberg, et tsiviilprotsessi õigus tuleks lugeda avalikõiguseks nagu kriminaal- ja haldusprotsessiõigusedki⁵⁾.

Õigusteoreetilisel olekski vast õigem arvata tsiviilprotsessiõigust avalikõiguseks, sest need normid sätivad päämiselt kohtu kui riigiorgani käitumisi. Tsiviilprotsessiga ei looda suhe mitte üksnes protsessipoolte vahel, vaid siin tekib suhe ka kohtu ja protsessipoolte vahel⁶⁾. Seega ei normeeri tsiviilprotsess suhteid mitte üksnes kodanikkude vahel, vaid ka koda-

4) Vrd. Tjutrjumov, Graždanskij protsess, Tartu 1925 a. lhk. 5

5) Vt. Leo Rosenberg, op cit lhk. 8

6) Vrd. Leo Rosenberg, op. cit. lhk. 7.

nikkude ja kohtu vahel. Ka esineb kohtu ja protsessi-
poolte vahel pretseptiivsuse moment, mis on omane ava-
likõigusele. Nii tsiviilkohus kui ka haldus- ja kri-
minaalkohus kohustuvad rakendama kõiki normatiivseid
vahendeid protsessi arendamiseks.

Kuigi protsessikorras esineb mõnesuguseid eran-
deid võrreldes kriminaal- ja haldusprotsessiga, ei
võiks seepärast veel arvata, et nende protsessinormi-
de vahel on niivõrd põhilisi erinevusi, et ühte tuleks
lugeda eraasjaks, teist aga avalikõiguslikuks suhteks.

Kuna tsiviilprotsessi ülesandeks on kaitseda vaid
eraõiguslikke norme, siis on senini arvatud tsiviil-
protsessiõigust eraõiguslike normide valdkonda, vas-
tandina nendele protsessinormidele, mis sätivad korda,
mis suunatud avalikõiguslike normide kaitsele⁷⁾.

Tsiviilkohtu menetlus isiku õiguste kaitsel on
väga mitmesugune. Neid võime jagada kolme rühma: 1)
hagikorra, hoiukorra- ja ^{eri}eesmenetluseks.

Nagu iga õigussüsteem, nii rajaneb ka tsiviilprot-
sess teatud põhiprintsiipidele. Kogu normistik peab

7) Vrd. Tjutrjumov, op. cit. lhk. 5.

olema kokkukõlas nende alusprintsiiptidega. Ka tuleb tühikute täitmisel ja normide tõlgendamisel arvestada nende printsiiptidega.

Tsiviilprotsess rajaneb eelkõige dispositiivsuse alusprintsiiobile. Tsiviillasjus ei tohi kohus tunda huvi isiku õiguse rikkumise vastu ega alata kohtuliku menetlust. Õigusrikke taastamistaotlust saab esitada üksnes vaid see, kelle õigusi on rikutud⁸⁾.

Edasi rajaneb tsiviilprotsess puhtakujuliselt võistkondlikkuse põhimõttel. Pooled on kohtu ees võrdsed. Iga protsessipool peab oma õigusi tõendama. Kohus saab arvestada vaid niipalju protsessipoole õigusega, kui võrra seda on suudetud tõendada. Seega esineb siin poolte isetegevus, kuhu kohus vahele ei sega⁹⁾. Ainult mõnel üksikul juhul on kohtul võimalik näidata aktiivsust asiolude selgitamisel (TKS - § 335, 507, 515). Mõned seadusandlused asuvad selles küsimuses teisel seisukohal. Nii lubavad Ungari ja Austria (§ 182 ja j.)

8) Vt. ka Tsiviilkohtupidamise seadus (TKS) § 4.

9) T. Grünthal, op. cit. lhk. 119, Vt. ka TKS § 367.

protsessiseadused kohtul koguda tõendeid ning asiolude selgitamiseks pooli välja kutsuda ja seletusi nõuda. Ka uus Tsiviilkohtupidamise seaduse eelnõu annab kohtule selles küsimuses suurema vabaduse kui kehtiv protsessiseadus.

Järgnevalt eelmisest põhimõttest esineb tsiviilprotsessis formaalse tõeavastamise printsiip. Kohtul tuleb arvestada vaid nende tõenditega, mida pooled on esitanud. Ta peab tunnetama formaalset tõde, s.o. niivõrra, kui kohtupooled on suutnud seda tõendada. Materjaalse tõe avastamiseks puudub kehtivas protsessis kohtul initsiatiiv tõendite kogumisel.

Pääle eelmainitud printsiipide rajaneb tsiviilprotsess veel avalikkuse, suulisuse, kirjalikkuse jne. põhimõtetele, mida aga siinkohal ei vaatle.

Kuna tsiviilprotsess on toetatud pääle muude põhiprintsiipide dispositiivsuse, võistkondlikkuse ja formaalse tõeavastamise põhimõtetele, kus protsessi algatamine ja arendamine oleneb ainuüksi pooltest, evib poolte olelu suuremat tähtsust kui teiste protsessitüüpide juures.

2. Tsiviilprotsessi areng.

Tsiviilprotsess on oma alguse saanud Roomast. Rooma ajastul tegi protsess läbi kolm faasi: kviriitlikus õiguses oli legis aktsiooniline protsess, klassilisel ajastul formulaarprotsess ja hellenilisel ajastul extraordinaarne cognitio¹⁰⁾. Just viimane protsessitüüp on jäänud aluseks kaasaegsetele protsessidele.

Rooma ajastu alul ei edendanud riik tsiviilprotsessis suurt osa. See oli rohkem protsessipoolte enesete asi. Aegajalt hakkab aga riigivõim ikka rohkem ja rohkem segama protsessitoimingutesse ning võtab lõpuks protsessi juhtimise koguni enda kätte.

Keskajal areneb protsess edasi linnade statuutide ja kiriku seadusandluse normidel¹¹⁾. Keskajal tunti n.n. segaprotsessi, kus avalikkuse põhimõtte polnud leidnud rakendamist. Prantsuse revolutsioon ja valgustusajajärk tõid protsessi avalikkuse põhimõtte, kuna

10) Pietro Bonfante, Rooma õiguse ajalugu E. Ein'i tõlge, Tartu, 1930 lhk. 434, 435

11) Vt. Leo Rosenberg, op.cit. lhk. 9

võistkondlikkus põlveneb juba Rooma õigusest.

Kehtiv protsessiseadus on pärit Vene ajast. Meil kehtib üldine vene protsessikord nende eranditega, mis rakendatud Baltimaade kohta. Vene protsessiseaduses aga esineb rida norme, mis meil rakendatavad pole. Nii ei kehti meil need vene protsessiseaduse normid, mis sättisid kohtupidamist endise Vene riigi osades (§ 1461-1798 jne.). Pääle mainitute esineb veel hulk teisigi norme, mis meil pole rakendatavad.

I O s a.

§ 1. Protsessipoolte mõiste.

Iga protsess eeldab vähemalt kahe protsessipoole ehk partei olemist. Ühe protsessipoole puhul ei saaks ju olla mingisugust võitlust ega võistlust, mis on omane protsessile. Saksa protsessualist Leo Rosenberg leiab, et parteisid ei saa olla ka rohkem kui kaks¹²⁾. Muidugi ei tohi mõelda, et protsessisuhe võib olla vaid kahe isiku vahel. Protsessist võib osa võtta korraga mitu isikut, kuid protsessipooli saab olla vaid kaks.

Tsiviilprotsessis esineb protsessipooltena ühelt poolt hageja, teiselt poolt aga kostja. Hageja on protsessi aktiivne võistja, kostja aga passiivne¹³⁾. Hageja taotleb kohtu kaudu oma õiguse tunnustamist ja sunniviisilist rakendamist, kostja aga vaidleb sellele vastu. Seega on ta passiivne võistja.

12) Leo Rosenberg, op. cit. lehek. 29

13) Vrd. A.T. Kliimann, Haldusprotsess, Tartu 1937
lhk. 193

Kohtupoolteks võivad olla vaid asjasthuvitatud isikud¹⁴⁾. Seepärast nõutakse hagejalt legitimatio ad causam activa, s.o. selle asiolu tõendamist, et õigus, millele taotlus põhineb, kuulub talle. Kostja suhtes on vaja tõendada legitimatio passivat, s.o. - olma, et kostja on see isik, kelle vastu hagi on suunatud. Enne asja arutlemist peab kohus selgitama, kas need asiolud on tõendatud¹⁵⁾. Muidugi pole seda vaja otse dokumentaalselt ega tunnistajate varal tõendada. On küllalt, kui kohus on veendunud protsessipoolte samasuses.

Nii hageja taotlus kui ka kostja vastuvaidlused - exceptiod - peavad põhinema materjaalõiguslikkudel normidel. Seepärast saab hagejaks olla vaid see, kellele kuulub vastav õigus. Samuti võib kostjana esineda vaid see isik, keda seob norm, mis hageja oma taotluse aluseks on võtnud.

14) Tjutrjumov, op. cit. lhk. 112

15) TKS § 4 ja tjutrjumov, op. cit. lhk. 113.

Tuleb protsessis eristada põhi- ja lisavõistjaid¹⁶⁾. Põhivõistjad on need protsessipooled, kelle vahel tekitab esialgne protsessivahe. Protsessi vältel võib siia lisanduda mitmeid isikuid kas iseseisva õiguse alusel või abilistena. Kehtiv tsiviilprotsess nimetab selliseid isikuid kolmandateks isikuteks¹⁷⁾. Kolmandate osavõtt protsessist võib olla väga mitmesugune. See võib olla suvaline ja sunniline, esialgne ja pärastine, iseseisva õiguse alusel ja abilisena.

Kehtiva protsessiõiguse alusmõtte järgi on protsessipooled võrdsed. Nii hagejale kui ka kostjale peavad kuuluma võrdsed õigused ja võimalused oma huvide kaitseks. Ühe või teise võistja huvide piiramine osutub protsessiseaduse rikkumiseks.

Vene protsessualist Golmsten leiab, et see pole protsessi võrdsusprintsipi rikkumine, kui üks võistja omab protsessis parema seisundi kui teine¹⁸⁾. Võrdkondlikkuse rikkumiseks võiks osutada see, kui protsessi-

16) Tjutrjumov, op.cit.lhk.113, Kliimann,op.cit.lhk.195

17) TKS. § 653-666, 1836-1839.

18) A. Golmsten, Učebnik ruskavo graždanskavo prava lhk. 101 - 102.

pooltele ei anta võrdseid õigusi ning võimalusi oma taotluste tõendamiseks ja kaitseks. Kui üks protsessi-pool kas oskuse või mõne teise olundi tõttu saavutab protsessis parema seisundi, pole see võrdsuspriintsiibi rikkumine.

§ 2. Hageja, kostja ja kolmandad isikud
tsiviilprotsessis.

Hagi esitamisega luuakse protsussuaalsuhe hageja ja kostja vahel. Need esinevad protsessi põhisubjektidena. Hageja on isik (nii füüsiline kui ka juriidiline), kes taotleb kohtu kaudu oma õiguste tunnustamist ning sunniviisilist rakendamist. Ta on protsessisuhte looja, algataja. Seepärast osutub ta ka aktiivseks protsessi-pooleks. Hagejata ei saa protsessisuhet tekkida¹⁹⁾. Kuna eraõiguslikud normid on dispositiivse loomuga, seepärast ei saa protsessuaalsuhet tekitada keegi muu, kui vaid hageja.

Et protsess on juriidiline suhe, seepärast eeldab see pääle hageja veel teise normiisiku - subjekti olemist. Protsessi juures on teiseks suhtepooleks kostja. Kostja on passiivne protsessisuhte subjekt. Tema ülesanne on tagasi tõrjuda hageja taotlusi. Muidugi ei tohi mõelda, et see oleks kostja kohustus. Kostja pole kohustatud vaidlema vastu hageja taotlustele. See on

19) TKS. § 4.

vaid ta õigustus.

Tavaliselt esineb kostja ikka passiivvõistjana. Kui kostja on nõus hageja taotlusi tunnustama, siis tavaliselt poolte vahekorjade arendamine protsessini ei arene. Ei taha aga kostja vabatahtlikult hageja taotlusi tunnustada, peab seda hageja tegema kohtu kaabil. Säärasel juhul aga kostja eitab hageja taotlusi.

Samuti nagu hagejakski, nii võib ka kostjaks olla iga füüsiline ja juriidiline isik, kes esineb eraõigusliku õigussubjektina.

Nii hagejaid kui ka kostjaid võib ühes protsessis esineda üks kui ka mitu. See protsessi suhet ei muuda. Ka sellisel juhul on tegemist ikka kahe protsessipoolega.

Nagu eelpool mainitud, võib tsiviilprotsessis pääle hageja ja kostja esineda ka kolmandaid isikuid. Neid võib esineda nii hageja kui ka kostja poolel.

Kolmandad isikud võivad protsessi astuda kas omal suvangul või sundkorras. Edasi nad võivad esineda protsessis kas abilisena või iseseisva õigusega. Sunnivii-siline kolmandate isikute protsessi toomine võib toi-

muda kas hageja või kostja taotlusel²⁰⁾. Kolmandad, kes protsessi astunud või sinna tõmmatud iseseisva õigusega, evivad võrdseid õigusi hageja ja kostjaga oma õiguste kaitsel.

20) TKS. §§ 653-661, 1836-1839.

II O s a.

§ 3. Võistjate protsessuaalvõimed.

Selleks, et esineda protsessipoolena kas hageja või kostja poolel, peab isik evima protsessuaalvõimet. Protsessuaalvõime koosneb protsessuaalsest õigus- ja teovõimest²¹⁾. Need võimed ei ühtu igakord. Võib osutada, et isik evib küll protsessuaalset õigusvõimet, ei evi aga teovõimet. Selline isik võib esineda protsessipoolena. Protsessuaalset teovõimet teostab tema eest teine isik. Protsessuaalse õigusvõime puududes aga ei saa keegi esineda protsessid ei poolena ega ka teise protsessuaalse teovõime teostajana.

a) protsessuaalne õigusvõime.

Protsessuaalse õigusvõime ehk parteivõime all mõistetakse võimet olla protsessipooleks²²⁾.

Kehtiv protsessinormistik otseselt ei kasuta terminit "protsessuaalne õigusvõime", "parteivõime". Rida

21) Vt. Kliimann, Op.cit.lhk. 196, Tjutrjumov, op.cit. lhk. 114

22) Vrd. Tjutrjumov, op. cit. lhk. 114.

TKS. norme, mis sätivad parteivõime mõistet, räägivad: "võimest kaitseda kohtus oma õigusi" (TKS. § 17, 18), "õigusest hageda ja kosta kohtus" (§§ 20, 21, 26, 27, 69, 571, 584 jne.). Mainitud sätete all tuleb mõista nii protsessuaalset õigus- kui ka teovõimet.

Protsessuaalne õigusvõime kuulub igale õigussubjektile, kes evib varalistki õigusvõimet²³⁾. Kehtiv protsessiseadus küll seda otse ei maini, kuid see osutub paratamatuks. Iga õigus peab olema kaitstud. Iga õigusrikke puhul peab olema võimalus kohtu poole pöördumiseks. Seepärast peab kuuluma igale isikule, kes evib õigusi, ka antud võimalus neid kohtu kaudu kaitseda. Õigus ja õiguskaitse on lahutamatud nähted riigi õiguskorras.

Mõned protsessiseadused, nagu Saksa (§ 50), Ungari (§70) jne. otse mainivad, et protsessuaalset õigusvõimet evivad need, kes evivadki eraõiguslikku õigusvõimet. Keda tuleb pidada eraõiguslikult õigusvõimsaks, seda küsimust sätib eraõigus. Kaasajal evivad kõik isi-

Ex bibl. univ. Tart.

23) Dr. Fr. Lent, Die Gesetzeskonkurrenz im bürgerlichen recht und Zivilprozess, Leipzig, 1912 a. lhk. 94 ja j.

kud varalist õigusvõimet sünnimomendist alates. Seega on ka parteivõimsad isikud samast momendist alates. Protsessuaalset õigusvõimet ei evi mitte üksnes füüsilised isikud, vaid ka juriidilised isikud.

Ühingud ja liidud, kes ei evi juriidilise isiku õigusi, ei saa evida protsessuaalset õigusvõimet. Samuti pole parteivõimsad varamassid, keda kehtiv õiguskord ei pea juriidilisteks isikuteks²⁴⁾.

Endise Kriminaalseaduse kehtivuse ajal võidi karistusena isiku varalist õigusvõimet kitsendada. Kehtiva Kriminaalseaduse järgi see lubatav pole. Seega ei saa karistuse järelmina isik minetada parteivõimet. Kehtiv kriminaalseadus kitsendab teatud süütegude puhul vaid kodaniku avalikke õigusi²²⁾. Varalistest õigustest võidakse kitsendada pensionisaamise õigust ja kaubanduse, töönduse või mõnel muul alal töötamise õiguse minetamist²³⁾. Viimatimainitud õiguse puhul ei saagi öelda, et see kuuluks just varaliste õiguste sar-

24) Tjutrjumov, op. cit. lhk. 115

22) Kriminaalseadus § 18, 19, 20, 20¹

23) - " - § 22

ja.

Kehtiva õiguse järgi evivad protsessuaalset õigusvõimet kõik füüsilised ja juriidilised isikud. Lahk-arvamusi parteivõime küsimuses võib tekkida välismaa juriidiliste isikute suhtes. Kas need evivad võrdset parteivõimet meie juriidiliste isikutega?

Seadusandlused ja teoreetilised seisukohad välismaa juriidiliste isikute tunnustamise suhtes harunevad kaheks. Ühel pool on Inglise ja Ameerika seadusandlused, teisel pool aga Euroopa kontinentaalriikide blokk. Esimesed tunnustavad välismaal välisseaduste järgi looduid juriidilisi isikuid reservatsioonita ning omistavad nendele parteivõimet üldistel alustel omamaa juriidiliste isikutega²⁴⁾. Nii lausub D i c e y (Conflict of Laws, regel 125), et kohus tunnustab juriidilisi isikuid, mis loodud korrapäraselt välismaal välismaaseaduste järgi. Ainult välismaa kaubalaevade suhtes ei tahtnud varem Inglise kohus tunnustada parteivõimet. See aga on muudetud ka 10.IV 1926 a. sõlmi-

24) Vrd. ka A. Piip, Rahvusvahelise õiguse süsteem, Tartu, 1927. lhk. 225.

tud rahvusvahelise konventsiooniga.

Kesk-Euroopa riikide blokk nõuab välismaa juriidiliselt isikult veel erilist tunnustamist siseriigi seadusandluse poolt. Teoreetikutest pooldavad seda vaadet L a u r e n t jt.

Belgia, Prantsuse, Itaalia ja Saksa seadusandlused ei tunnusta eo ipso neid juriidilisi isikuid, kes loodud välismaal välismaa seaduste järgi. Selleks, et neid tunnustada õigussubjektideks ning omistada protsessuaalset õigusvõimet, on vaja erilist tunnustamist natsionaalorganite poolt. Tunnustamist pole vaja, kui kaubalepetes on nähtud ette teistsugune kord.

Äsjamainitud sätted pole kohaldatavad aga välismaa avalikõiguslike juriidiliste isikute suhtes. Neid tunnustavad ka Kesk-Euroopa riigid ipso fakto.

Endine Vene seadusandlus asus selles küsimuses Kesk-Euroopa vaadendeil. Ex Vene kaubanduslik seadusandlus ei tunnustanud välismaal loodud juriidilisi isikuid mitte ipso fakto, vaid nõudis veel erilist tunnustamist natsionaalorganite poolt, kui see polnud korraldatud teisiti vastavate lepetega²⁵⁾.

25) Vrd. ka A. Piip, op. cit. lhk. 226.

Kuna Eesti Vabariigi saabudes kehtestati õigus-
kord, mis kehtis meil 24. okt. 1917 a., tuleks meil
nõuda välismaal tekkinud juriidilistelt isikutelt ka
erilist tunnustamist enne, kui lugeda neid parteivõim-
sateks. Sääal, kus kaubalepetega on see küsimus korral-
datud teisiti, tuleb käituda selle järgi.

Vastavaid määrusi aktsiaseltside tunnustamise
kohta sisaldavad Eesti kaubalepped Prantsusmaaga, Soo-
mega (art. 3), Ungariga (art. 4), Saksaga, Ameerika-
ga, Inglismaaga jne.

Füüsiliste isikute protsessuaalteovõime suhtes
lahkuminevaid vaateid pole. Üldtunnustatud on vaadend,
et välismaalased evivad protsessuaalset õigusvõimet
omamaa kodanikkudega, kui nad elavad kohtu maal²⁶⁾.
Mõnikord määratletakse neid õigusi lähemalt kaubalepe-
tes (vaata Eesti-Ungari kaubalepe § 3).

26) Vrd. A. Piip, op. cit. lhk. 293.

b) protsessuaalne teovõime.

Protsessuaalse teo- ehk protsessivõime all mõistetakse võimet sooritada isiklikult protsessitoiminguid ning volitada selleks teisi (legitima persona standi in judicio). Tjutrjumov leiab, et protsessivõime ehk protsessuaalne teovõime ja eraõiguslik teovõime on sisuliselt analoogsed²⁷⁾. Mõned seadusandlused (Saksa protsessisead. § 52, Austria - § 1, Ungari - § 71 jne.) otse mainivad, et isik evib protsessuaalset teovõimet niivõrra, kui talle on lubatud kohustuda lepetega. Kuigi mainitud reegleid expressis verbis kehtiv protsessiseadus ei tunne, tuleks tunnustada, et sama printsiip esineb ka kehtivas protsessiseaduses²⁸⁾.

TKS. § 17 annab õiguse igapähele kohtus kaitseda oma õigusi. See, kes võib õigusi omandada, võib neid ka ise kaitseda. Üldiselt need isikud, kes ei oma teo-

27) Tjutrjumov, op. cit. lhk. 115

28) Vrd. ka Tjutrjumov, op. cit. lhk. 116.

võimet, ei oma ka protsessivõimet. Nende eest teotsevad kas seaduslikud või määratud esindajad²⁹⁾. Siin leppelist esindust olla ei saa. See, kel puudub protsessuaalne teovõime, ei saa seda delegeerida ka teisele. Volitusvahekorra alusel võidakse esindada vaid protsessivõimelist isikut.

Protsessuaalne teovõime ehk protsessivõime on sõltuvaks tehtud isiku vanusest, vaimsest ja kehalisest tervisest, sotsiaalsest seisundist jne. Järgnevalt vaatleme neid, kelle protsessivõime on kas piiratud või sootuks puudub.

29) Vrd. Leo Rosenberg, op. cit. lhk. 31

§ 4. Protsessivõime piiramine ja puudumine.

a) allealised.

Protsessiga luuakse juriidiline suhe nii kohtu-
poolte kui ka kohtu vahel hageja taotlusel. See on sa-
masugune juriidilise suhte loomine nagu tavaliseski
tsiviilkäibingus. Seepärast tuleks siin nõuda isiku-
telt samasuguseid tingimusi nagu tavaliseski tsiviil-
käibinguski. See, kes ei saa tsiviilkäibingus luua
leppelisi suhteid, ei saa ka tekitada protsessuaal-
suhteid kohtus.

TKS. § 19 järgi ei evi teovõimet allealised. Keh-
tiv seadus loeb allealisteks tsiviilõiguslikus mõttes
isikuid alla 20 eluaasta³⁰⁾. Kuid isikuid on võimalik
tunnustada tsiviiltoimingute jaoks täisealisteks enne
20 eluaasta saabumist. Kehtiv seadus lubab tunnustada
isikut täisealiseks mõningail juhtudel juba 18 aasta-
selt. Sarnasel juhul evib ta protsessivõimet ka sel-
lest momendist alates, kui kohus tunnustab isiku täis-
ealiseks.

Allealised evivad küll parteivõimet. Nad võivad

30) RT. 1922 nr. 74/75

esineda protsessis pooltena, kuid ei saa ise sooritada protsessitoiminguid. Allealiste eest teotsevad kohtus kas vanemad loomulikkude eestkostjatena või määratud eestkostjad³¹⁾.

Allealised alates 17 eluaastast võivad esitada hagnosisid ning esineda ka kostjatena, kuid üksnes siis, kui selleks on hooldurilt nõusolek³²⁾.

Abieluasjades on võimalik omada protsessivõimet ka enne täisealiseks saamist. Abielu lahutamise ja tühistamise taotlust võivad iseseisvalt algatada ja ajada kohtus abikaasad ka siis, kui nad on allealised, üldalustel. Neis asjus nad võivad olla nii hagejateks kui ka kostjateks, anda volikirju jne. ilma kitsenduse³³⁾. Abielunaisel pole nendes küsimustes vaja erilist nõuandjat, mis muudel juhtudel on vajalik.

Alleasuse määratlemisel võib tekkida raskusi välismaalastega. Milliste seadustega määrata nende alleasust?

31) TKS. § 19

32) Vt. ka ex Vene Senati otsusi nr. 1355-1873, nr. 118-1879 a. jt.

33) TKS. § 1356⁴

Teatavasti natsionaalseadustes esineb lahkumine-
vaid seisukohti alleasuse määratlemisel. Ühed riigid
tunnustavad isiku täisealiseks varem kui teised. Kumba
seaduse järgi sel juhul talitada, kui välismaalase
teovõime ta natsionaalseaduse järgi saabub kas varem
või hiljem, kui meil?

TKS sisuliselt protsessivõimet ei säti. Ta vaid
mainib, et seda ei evi allealised. Seega tuleb allea-
sus piiritleda teiste seaduste alusel.

BES. art. 28 määrab, et õigusvõime tuleb määrata
nende seaduste järgi, mis kehtivad isiku elukohas³⁴⁾.
Õigusvõime haarab siinkohal ka teovõimet. Seega tuleb
kehtivas õiguses nii õigus- kui ka teovõime määratle-
da isiku elukohaseadustega, .s.o. lex domicilii alusel.
Välismaalase täisealisust, kelle elukoht on Eestis,
tuleb lahendada Eesti seaduste alusel. Seepärast võib
välismaalane hageda ja kosta kohtus 20 eluaastast ala-
tes, kuigi ta kodumaaseaduste järgi oleks protsessivõi-
me saanud kas varem või hiljem, kui meil.

Kui välismaalasel pole elukohta Eestis, siis tu-

34) Balti Eraõigus (BES) art. XXVIII.

leks ta partei- ja protsessivõime lahendada mitte elukoha, vaid kodumaaseadustega, s.o. lex patriae ehk lex originise alusel.

Kuigi äsjamainitud BES, säte käseb rakendada üldiselt elukohaseadust, ei saaks veel sellest järelda, et see oleks kehtiv ka nende kohta, kelle elukoht asub väljaspool BES kehtivuspiirkonda. Kehtiv eraõigus normeerib vaid nende teovõimet, kelle elukoht asub seaduse kehtivuspiires. Väljapoole ta ulatuda ei või. Kuna teovõime piiritlemisel on üldtunnustatum lex patriae printsiip, siis tuleks sellisel juhul, kui välismaalasel pole elukohta Eestis, kuid esineb siin protsessipoolena, lahendada ta protsessivõime kodumaaseaduste järgi. Samuti tuleks lahendada meie seaduste järgi nende Eesti kodanikkude teovõime, kes esinevad meil protsessipooltena, kuid nende elukohad asuvad maal, kus rakendamist leidnud lex patriae printsiip, näiteks Saksa, Prantsusmaa jne.

Nagu eelpool mainitud, evivad allealised küll parteivõimet, neil puudub aga protsessivõime. Viimast teostavad allealiste eest kas vanemad, eestkostjad või hooldajad.

b) Hereditas jacens.

Kehtiva õiguskorra järgi loetakse kadunu vara surmamomendist (delatio hereditatis) kuni vastuvõtuni pärijate poolt juriidiliseks isikuks. Selline varatomp võib evida õigustusi ning kanda kohustusi üldalustel. Nagu tavalinegi eraõiguslik juriidiline isik evib ta parteivõimet üldalustel. Protsessivõimet teostab kohtus päranditombu hooldaja, kelle määrab vaeslastekohus. Hooldaja võib esineda ise kohtus päranditombu nimel, võib volitada edasi ka teisi üldalustel.

Hereditas jacensi puhul võib tekitada lahkarvamisi küsimus, millisest momendist lugeda päranditomp lõppenuks juriidilise isikuna, kas sellest momendist, kui seadusjõustub otsus, millega kinnitati pärijad pärimisõigustesse, või sellest alates, kui pärijad võtavad faktiliselt vastu pärandi ning päranditomp faktiliselt likvideeritakse. Kohtupraktis kaldub tunnustama viimast seisukohta.

Õigusteoreetiliselt aga tuleks asuda seisukohale, et päranditomp lakkab olelemast momendist, kui seadusjõustub kohtuotsus, millega on pärijad kinnitatud.

Pärandi vastuvõtu all - acceptilatio hereditatis - ei tule mõelda mitte traditio taolist toimingut, mis loob valduse, vaid puht tahtelist akti, tahet pärandit vastu võtta.

Teatavasti kehtib meil pärandi vastuvõtus deklaratsiooniprintiip. Pärijaks võib saada vaid see, kes selleks avaldab tahet, vastandina Saksa ja Prantsuse õiguskorrale, kus kehtib loobumissüsteem³⁵⁾. Tahte avaldamisega tunnustab pärija, et ta tahab muutuda pärandaja õigusjärglaseks ning evida viimase õigustused ja kanda kohustused. See tahteavaldus evib juriidilist efekti momendist, kui seadusjõustub otsus, millega pärija pärimisõigustesse on kinnitatud. Tollest momendist tekkitab oluline muudatus õigusolustikus. Pärija hakkab vastutama pärandaja võlgade ja kohustuste eest, evib samuti õigustused. Päranditombu likvideerimine on vaid tehniline toiming, mitte aga juriidiline olm. Kui, näiteks, pärija laseb küll end kinnitada pärijaks, kuid üldse ei võta pärandit faktiliselt üle ega likvideeri päranditombu, ei saa seepärast arvata, et tema

35) Vrd. J. Tjutrjumov, Graždanskoe pravo, Tartu 1927
lhk. 648 j.j.

õiguspositsioonis midagi selle toimet muutuks. Ta õigustused ja kohustused jäävad endisteks. Seepärast tuleks asuda seisukohale, et päranditomp võib eksisteerida parteina protsessis senikaua, kui pole jõustunud kohtuotsus pärijaks kinnitamise üle. Pärast seda tuleb protsessipooleks lugeda mitte enam päranditomp, vaid pärijat, kui successorit.

c. Hooldusalused.

Nagu ülal mainitud, kuulub protsessitoimingute sooritamine juriidiliste suhete hulka. Seepärast võivad neid sooritada vaid isikud, kes vastavad eeldustele, mis nõuetavad juriidiliste toimingute juures. Isikud, kel puudub selge arusaamine sellest, mis nad sooritavad, ei saa sõlmida juriidilisi toiminguid, samuti pole neile lubatud ka protsessitoimingute sooritamine.

Sellisteks isikuteks osutuvad kõigepealt vaimuhaiged³⁶⁾. Vaimuhaigeks tuleb isik tunnistada kohtu korras³⁷⁾. Pärast sellist tunnistamist minetab ta protsessivõime ning tema asemel teotseb hooldur. Kuni vaimuhaigeks tunnistamiseni loetakse kehtivaks sellised toimingud, mis sooritatud selgetel silmapilkudel (lucida intervalla)³⁸⁾. Seepärast tuleb ka protsessitoiminguid lugeda kehtivaiks ning siduvaiks isikule, keda pärastpoole tunnistatakse vaimuhaigeks, kui protsessi ajal ta teotses normaalsena. Kuid isik, kes tahab sellele

36) BES. § 497 - 505
37) TKS. § 1913 - 1927
38) BES. § 503.

oma õigusi rajada, peab siiski tõendama, et protsessitoimingute ajal oli isik selge arusaamise juures. Kui üks protsessipool, kes osutub vaimuhaigeks, annab volituse protsessitoimingute sooritamiseks lucida intervalla ajal, siis tuleks voliniku poolt sooritatud toiminguid lugeda kehtivaks, ka siis, kui need sooritatud ta vaimuhaiguse ajal. Siin tuleks voliniku tegevust samastada hooldaja tegevusega, kes määratakse, näiteks, hullumeelseks tunnustamise korral jne. Kui asuda seisukohale, et volitussuhe kustub niipea, kui möödub lucida intervalla, tekitaks see asjatult protsessitoimingute kordamist.

Edasi ei evi protsessivõimet kurttummad, tummad, kelle kohta on rakendatud hooldus³⁹⁾. Tummad kui ka kurtummad on alleasuse kestel hoolduse all. Täisealises saades nad võivad evida teovõimet, kui neid tunnustatakse teovõimsaks. Täisea saabumine ei kaasuta üksinda teovõimet⁴⁰⁾.

39) TKS. § 19

40) Vrd. ex Vene Senati ots. 51 - 1883, 593 - 1876,
44 - 1896

d. Juriidilised isikud.

Juriidilised isikud evivad nii partei kui ka protsessivõimet. Nende eest teotsevad kohtus seaduslikud esindajad, organid⁴¹⁾.

TKS. § 1804 ja 27 alusel võivad juriidiliste isikute nimel kohtus esineda nende seaduslikud esindajad. Seaduslike esindajate all mõistetakse neid isikuid, kellel on õigus registreeritud põhikirja alusel juriidilist isikut kohtus esindada. Hagi esitamisel, kostjana või kolmanda isikuna esinemisel tuleb tõendada, et isikul on põhikirja järgi vastav õigus⁴²⁾. Mainitud asiolu tõendamiseks on vaja kohtule esitada nii põhikiri kui ka organite valimisprotokoll.

Kõiki kollektiivseid kaubanduslikke ettevõtteid ei loe kehtiv seadus juriidilisteks isikuteks. Juriidilisteks isikuteks loeb kehtiv õiguskord vaid aktsiaseltse ja kooperatiivühinguid⁴³⁾. Teisi seltsinguid juriidilisteks isikuteks ei loeta, kuigi neile omasta-

41) Tjutrjumov, op. cit. lhk. 118

42) Vrd. ka Riigikohtu otsus nr. 345 - 1932 a.

43) Vt. A. Piip, Kaubandusõigus, Tartu, 1933 lhk. 126, 144 ja j.

takse teatud iseseisvust. TKS. § 26 järgi võivad kaubamajade eest, kel iseseisev firma, esineda kohtus isikud, kellele kuulub seltsinguleppe järgi seltsingu vara valitsemisõigus⁴⁴⁾. Kui seltsinguleppega pole ära määratud isikut, kellele kuulub vara valitsemine, siis on õigustatud kohtus esinema iga seltsinglane⁴⁵⁾.

44) Vrd. ka Tjutrjumov, op. cit. lhk. 118

45) Vrd. A. Piip, Kaubandusõig. lhk. 114.

e. Maksujõuetud.

Isiku tunnustamisel maksujõuetuks kaasub sellega rida kitsendusi ta õigusvõimes. Need kitsendused saavad momendist, mil isik tunnustatakse maksujõuetuks. Muude õiguste hulgas minetab maksujõuetuks tunnustatu ka protsessuaalse teovõime. Viimane ei minetu täielikult, vaid osaliselt.

Isik tunnustatakse maksujõuetuks peamiselt kreditoride huves. Seepärast ei saa maksujõuetuks tunnustatu protsessivõimet kitsendada nendel aladel, mis ei riiva kreditoride huve.

Maksujõuetuks tunnustatu protsessivõimet ei saa kitsendada: 1) isikliste õiguste sfääris, nagu abielulahutus jne. 2) Edasi ei või kitsendada maksujõuetu protsessuaalvõimet selle vara suhtes, mis ei lähe konkurssmassi. 3) Lõpuks võib kuuluda maksujõuetule protsessivõime isegi konkurssmassi kuuluva vara suhtes. Sel juhul aga peab antama maksujõuetule tõend, et konkurssvalitsus on loobunud kohtutoimingute sooritamisest sellise vara suhtes⁴⁶⁾

46) Vrd. ka ex Vene Senati otsus 154, 279 - 1880 a. ja nr. 43 - 1900 a.

Protsessuaalvõime maksujõuetu vara suhtes siirdub üldiselt konkurssvalitsusele. Kuid niikaua, kuni seda pole moodustatud, evib protsessuaalvõimet maksujõuetu vara suhtes vannutatud hooldaja⁴⁷⁾.

Konkurssvalitsus teotsedes kohtus ei vaja kreditoride üldkoosolekult mingisugust volitust. See õigus tekib eo ipso, kui konkurssvalitsuss on ametisse kinnitatud.

Maksujõuetu kreditoridel pole õigust esineda kohtus konkursstompu kuuluva vara suhtes. Sellist õigust võib evida kreditor üksnes vaid siis, kui konkurssvalitsus talle õiguse loovutab nagu see lubatud maksujõuetu endagi suhtes. Selle asiolu tõendamiseks peab konkurssvalitsus väljama eritõendi.

Kuni konkursi avamiseni maksujõuetu vara suhtes võivad kreditorid omal kulul astuda protsessidesse, mis käimas maksujõuetu vara kohta, ning seda edasi arendada. Kuid konkurssvalitsusel on õigus neid protsesse kas tunnustada või loobuda⁴⁸⁾. Kuid kreditoril

47) Vt. Tjutrjumov, op. cit. lhk. 119

48) TKS. § 23.

jääb siiski õigus omal kulul neid jätkata.

Kuigi TKS. § 21 ei näe ette administratsiooni, leiab Tjutrjumov, et administratsiooni korral tuleb administratsiooni alla asetatu suhtes rakendada sama-sugust režiimi nagu maksujõuetugi suhtes. Isik, kelle vara kohta on asutatud administratsioon, minetab selle vara suhtes protsessivõime⁴⁹⁾. Protsessitoiminguid sooritavad administratsiooniorganid. Hagid kolmandate vastu suunab administratsiooniorganid. Samuti peavad kolmandad hagama administratsioonilt, mitte aga isikult, kelle vara suhtes rakendatud administratsioon. Kuid administratsioon võib anda volitusi võlglasele esinemiseks kohtus⁵⁰⁾.

49) Vt. Tjutrjumov, op. cit. lhk. 122

50) Vt. Senati otsusi nr. 44 - 1905, 101 - 1902 a.

F. Välismaalased.

Kuna protsessivõime on tihedalt seondatud eraõigusliku teovõimega, tuleks seda lahendada samadel alustel nagu eraõiguslikkugi teovõimet. Protsessuaalteovõime määratlemisel kalduvad riigid rakendama rõhuvas enamuses lex fori printsiipi (Inglismaa, Saksa jne.). On ka neid riike, kus tunnustatakse lex domicilii põhimõtet (Daani, Norra jne.). Lõpuks tunnustavad mõned seadusandlused siinkohal ka koguni lex patriae printsiipi, kuigi vähemal määral kui kahte eelmist.

Kehtiv õiguskord asub selles küsimuses esimesel vaatekohal⁵¹⁾. Välismaalaste protsessuaalsuhted meie kodanikkudega, samuti ka välismaalastega, tulevad lahendada üldalustel.

Eesti kodanikud võivad suunata hagnosis välismaalaste vastu üldaluseil. Välismaalaste hagemisõigus Eesti kodanikkude vastu on rakendatud materjaalseid kitsendusi. Nimelt nõuab kehtiv protsessiseadus, et välismaalane, kes hageb Eesti kodanikult, peab esitama kohtukulude cautio judicatum solvi. Selle puududes võib

51) TKS. 224

kostja tuua taanduse, mille toimet tuleb hagi jätta läbi vaatamata ⁵²⁾.

Cautio judicatum solvi tasumisest on hageja vaba, kui välismaalane kuulub selle riigi kodakondsusesse, kellega Eestil on sõlmitud vastav lepe, mis vabastab välismaalase tagatise maksmisest. Edasi pole vaja tagatist maksta, kui välismaalasest hageja seisab Eestis riigiteenistuses, evib siin kinnisvara jne. ⁵³⁾.

Muus osas on välismaalaste protsessivõime üldiselt võrdne meie kodanikkude protsessivõimega. Nad võivad kasutada vaesusõigust üldalustel, esitada taandeid ja vaideid samal viisil nagu meiegi kodanikud. Ainult välismaa kaubanduslike seltsingute protsessivõimes esineb mõnesuguseid kitsendusi, mida ülal üldiselt käsitatud.

52) TKS § 571 p. 5

53) Vt. A. Piip, Rahvusvahel. õig. süsteem lhk. 295

g. Abielunaised.

Protsessivõime on tihedas seoses eraõigusliku õigusvõimega. Seepärast esineb kitsendusi nende protsessivõimes, kel puudub täielik eraõiguslik õigusvõime.

Varalahutuse leppe puududes kuulub naise vara valitsemine ja valdamine mehele. Toimingutes, millega naine kohustub, peab olema üldiselt mehe nõusolek.

Abielunaise vastu on võimalik hagnosis suunata üldalustel. Kostjana võib kohtus esineda nii naine ise, kuid teda võib asendada ka mees seadusliku eestkostjana. Kõik toimingud, mis sellisel juhul sooritab mees, on kohuslikud ka naisele.

Abielunaine võib esineda kohtus ka hagejana. Teatud hagide puhul on vaja mehe nõusolekut. Ainult abielutühistamis- või lahutushagide puhul pole abielunaisel vaja nõuandjana erilist assistenti. Seda pole vaja isegi ka sel juhul, kui abielunaine on allealine.

Varalahutusleppe olelul evib naine eraõiguslikkudes küsimustes võrdseid õigusi mehega. Sarnasel juhul evib abielunaine võrdset protsessivõimet mehega.